

Oldtidsbebyggelse – middelalderbebyggelse

Kontinuitet eller brud?

Af Torben Grøngaard Jeppesen

1. Indledning

Et centralt spørgsmål i dansk bebyggelseshistorie er, hvornår middelalderbebyggelsen – som i hovedtræk repræsenterer grundlaget for den nuværende – opstår. Har den rod tilbage i oldtiden eller dannes den først ved indgangen til middelalderen? Dette er en afgørende problemstilling for en væsentlig del af vor bebyggelseshistorie, idet en besvarelse er nødvendig før bebyggelsesudviklingen fra ældre jernalder og frem til middelalderen kan beskrives og forklares. Samtidig må det tages i betragtning, at netop bebyggelsen – dens beliggenhed, udbredelse, form, art og kontinuitet – er en væsentlig kilde til belysning af hele den økonomiske og samfundsmæssige udvikling. En afklaring af kontinuitetsspørgsmålet i bebyggelsen er således yderst væsentlig for forståelsen af hele udviklingen i og overgangen mellem jernalder og middelalder.

I det følgende er det tanken kort at fremlægge foreløbige undersøgelser og resultater omkring spørgsmålet om *stedskontinuitet* i vore nuværende landsbyer. Undersøgelserne foretages i forbindelse med projekt »Landsbyens opståen og udvikling (på Fyn)« (Christensen & Jeppesen 1976 (a + b), hvor en af hovedproblemstillingerne er at fastlægge kronologien i landsbyanlæggelserne, samt iøvrigt at forsøge at forklare hele spørgsmålet om middelalderlandsbyernes opståen.

2. Hittidig opfattelse og metode

Hidtil har man opdelt landsbyanlæggelserne i tre hovedfaser på grundlag af stednavnetyper, nemlig ældste lag, omfattende navne på -inge, -lev, -løse, -sted og -um, som skulle hidrøre fra tiden før vikingetiden, i årstal fra 400-800 e. Kr. f., i mellemste lag med navneendelse på -torp, -by, -bølle og -tofte, der skulle stamme fra vikingetiden, 800-1050 e. Kr. f., og endelig det yngste lag med bebyggelsesnavne på -rud, -holt og -tved, som henføres til tiden efter vikingetid, i årstal 1050-1400 (Kousgård Sørensen 1969; Christensen 1969).

Det teoretiske grundlag for denne opdeling af landsbyerne i tre hovedanlæggelsesfaser er en antagelse om, at landsbyanlæggelse og navnedannelse har fundet sted samtidig, således at man ved at datere navnet samtidig fastlægger tidspunktet for landsbyens opståen. Overlevering af navnet antages tillige at bevise en kontinuerlig bebyggelse på stedet. Det metodiske grundlag for opdeling af landsbynavnene og dermed landsbyanlæggelserne er primært baseret på de nordiske bebyggelsesnavnes forekomst i Danelagen, dvs. de navne, som vikingerne antages at have bragt med, f.eks. -by og -torp. Efter udskillelse af disse navnetyper (det mellemste lag), der må have været produktive i vikingetiden, er de resterende store navnetyper indpla-

ceret i forhold til de vikingetidige. F.eks. er navne på -inge, -lev etc. ikke repræsenteret blandt vikingetidens kolonisationsnavne, hvorfor de tolkes som værende uproduktive i vikingetiden. Da ordforrådet i bebyggelsesnavne på -inge, -lev etc. forekommer gammelt, er de regnet for dannet før vikingetid. For andre navnetyper som -rud og -tved er der påvist langt yngre sprogstof, og disse typer dateres derfor til tiden efter vikingetid.

Foruden dette hovedgrundlag for opdelingen af de store navnetyper anvendes tillige forskellige sproglige dateringsmetoder, lydhistorisk, ordhistorisk, bøjningshistorisk datering etc. (Christensen & Kousgård Sørensen 1972, 183 ff). Muligheden for disse metoder er tilstede i de tilfælde, hvor en ændring i et sprogligt element, f.eks. i forbindelse med indførelse af fællesgenitiven -s omkring 1200-1300, er dateringsmæssigt fastlagt. Desværre findes der kun meget få daterede sproglige data, som er anvendelige til tidsbestemmelse af de eksisterende landsbynavne.

Som supplement til »navnetypernes forekomst eller mangel i Danelagen«-metoden samt til de sproglige dateringsmetoder har et antal ikke-sproglige dateringsmetoder været inddraget. Her kan nævnes statistisk metode, administrationshistorisk metode og geometrisk metode. Ved de ikke-sproglige dateringsmetoder daterer man ikke navnet, men derimod den ved navnet betegnede bebyggelse. For ingen af disse metoder kan opnås absolutte dateringer, men udelukkende relative dateringer de enkelte bebyggelser imellem. Man kan i den forbindelse tænke på statistisk dateringsmetode, hvor man beregner det gennemsnitlige tilliggende af hartkorn og areal for landsbyer af ældste navnelag og sætter disse tal over for lignende gennemsnitstal for landsbyer af mellemste og yngste navnelag. (Christensen og Kousgård Sørensen 1972, 208 ff).

3. Kritik af stednavnedateringsmetoden i forbindelse med fastlæggelse af stedskontinuitet

Når man ønsker at anvende stednavnedateringsmetoden til at løse spørgsmålet om de nuværende landsbyers stedskontinuitet, må man nøje vurdere, hvorvidt det teoretiske grundlag herfor er i orden. Som tidligere nævnt bygger metoden på den antagelse, at der er et tidsmæssigt sammenfald mellem navnedannelse og anlæggelse af den stationære landsby. Hvis denne antagelse er korrekt, vil metoden kunne anses for anvendelig. Desværre kan holdbarheden af antagelsen ikke efterprøves, og man er tvunget til blot at vurdere, hvorvidt den nævnte antagelse er den eneste tænkelige mulighed.

Konklusionen på disse overvejelser bliver, at der kan opstilles en række andre muligheder, end at navnedannelsen skulle have fundet sted samtidig med den stedfaste, kontinuerlige landsbys opståen. Af disse kan nævnes:

1) Navnet kan være dannet før landsbyanlæggelsen (den stedfaste, kontinuerlige) i form af naturnavn eller bygdenavn. De nævnte muligheder modsiges ikke af stednavneforskningens resultater, tværtimod. F.eks. er endelsen -hem (-um) bl.a. tolket med en betydning »bygd, befolket område« (Hald 1942, 81f) -inge-suffixet som »område tilhørende en bestemt gruppe mennesker«, »en gruppe mennesker« eller netop et oprindeligt naturnavn (Hald 1965; Kousgård Sørensen 1958 XIX). For de ældste stednavnetyper gælder det, at de ikke indikerer en landsbybebyggelse, og at kun -hem og størstedelen af -sted direkte hentyder til bebyggelse eller bebygget område. Tolkningsforslaget med navnedannelse før landsbyernes opståen er således – for de ældste navnetyper – ikke usandsynligt, måske endog bedre underbygget når man ser på navnenes betyd-

ningsindhold. En tolkning af denne art forudsætter dog en kontinuerlig bebyggelse i området, for at navnet kan overleveres.

2) Landsbyen kan være anlagt før dannelsen af det nu kendte landsbynavn. Der tænkes her på de muligheder, at landsbyen ikke har haft navn fra starten, eller at der har fundet navneskift sted. Sandsynligheden af disse 2 muligheder kan ikke afprøves, men på forhånd kan ingen af dem udelukkes.

3) Landsbynavnet kan have tilhørt en anden landsby. Hermed tænkes på det forhold, at en landsby med et givet navn kan være flyttet en eller flere gange uden, at der dermed er foretaget navneændring. Hvis en sådan flytning af landsby + navn har fundet sted, vil landsbynavnet ikke kunne løse spørgsmålet om stedskontinuitet i den nuværende landsby.

Fra historisk tid har man kendskab til landsbyflytninger, hvor navnet er taget med (Gissel 1977). Om det samme har været tilfældet i forhistorisk tid – hvor flytningsfænomenet ligeledes er påvist – er selvfølgelig uvist, men afvises kan det ikke (Becker 1973-74, 294 ff).

Disse tre tolkningsforslag viser, at det teoretiske grundlag for anvendelse af stednavnedatering til løsning af kontinuitetsproblemet i vore landsbyer ikke er entydigt. Andre lige så sandsynlige muligheder kan opstilles, og det må medføre, at man, indtil det teoretiske grundlag er bragt i orden, må undlade at anvende stednavnedateringsmetoden i forbindelse med løsning af spørgsmålet om stedskontinuitet i vore landsbyer.

Da der i det foregående er stillet spørgsmålstejn ved det teoretiske grundlags holdbarhed, skal jeg her undlade at gå nærmere ind på det metodiske grundlag samt iøvrigt resultaternes anvendelighed. Nævnes skal

blot, at den hidtil iagttagne mangel på bopladsfund fra tiden omkring 400 e. Kr. f. og fremefter tilsyneladende har spillet en rolle, når man har henført det ældste navnelag til perioden 400-800 e. Kr. f.

4. Arkæologiske undersøgelser i eksisterende landsbyer, metode og resultater

Stednavnedateringsmetoden kan således ikke i øjeblikket anvendes til løsning af stedskontinuitetsproblemet, og man må derfor se sig om efter en anden brugbar metode. Da der er tale om tidsrum, som ligger forud for de skriftlige kilder, står den arkæologiske metode umiddelbart for. Ved egentlige udgravninger i eksisterende landsbyer skulle det være muligt at skaffe materiale til belysning af spørgsmålet om stedskontinuitet.

Inden for rammerne af projekt »Landsbyens opståen og udvikling« indtager arkæologien den vigtigste plads i forbindelse med løsning af spørgsmålet om middelalderlandsbyernes alder. I det følgende skal redegøres for de anvendte arbejdsmetoder samt fremlægges de hidtidige resultater.

Den enkelte landsbys udstrækning defineres her som det område, gårde, huse og tofter dækkede umiddelbart før udskiftningen, altså den situation, som man kan udlæse af udskiftningskortene. Inden for disse rammer foretages de arkæologiske undersøgelser.

Udgravningsmetoden består i at grave et antal 10 kvm-felter ned gennem det aflejrede kulturlag og indsamle alt daterende materiale. Ved en sammenstilling af materialet fra alle felter for hver enkelt landsby skulle det være muligt at nå et resultat, som angiver en terminus post quem (eller terminus ad quem)-datering for en sandsynlig kontinuerlig bebyggelse på stedet. Denne bedømmelse af metodens resultat-udsagn betyder på den ene side, at arbejdsmetoden ikke *fuldt ud*

kan besvare, hvor langt tilbage den stedfaste landsby strækker. På den anden side vil metoden dog kunne bidrage til *rammedatering* for stedskontinuiteten for en eller anden bebyggelse – ikke nødvendigvis landsbybebyggelse.

Rammedateringerne for stedskontinuitet i vore landsbyer opnås ved at undersøge en serie landsbyer med den opstillede arbejdsmetode. På grundlag af de fremkomne »minimumsangivelser« for kontinuitet bagud skulle det være muligt at bestemme, om denne kan følges ned i ældre jernalder, om den når til yngre jernalder, måske specielt til vikingetid, eller man kun kan følge kontinuitet tilbage til ældre middelalder. De positive udsagn fra fundmaterialet vil således kunne give den ene grænse – minimumsgrænsen. På den anden side vil en registreret fundmangel, f.eks. for hele germansk jernalder, betyde, at det på grundlag af dette negative udsagn er muligt at angive en sandsynlig maksimumsgrænse for kontinuitet. Herved skulle det kunne lade sig gøre at nå til en rammedatering for stedskontinuiteten i vore landsbyer. Men en bedømmelse heraf kræver undersøgelse i mange landsbyer, og man skal vogte sig for at udlede rammedateringer på grundlag af en enkelt eller to landsbyer. Først når der er undersøgt en række landsbyer, og der her begynder at vise sig et bestemt mønster, kan man tale om en mulig rammedatering for en stedskontinuitet i vore landsbyer. Hvor snævre disse rammer vil blive er uvist – det afhænger af, om der vitterligt har fundet store bebyggelsesgrundlæggelser sted på nogenlunde samme tid.

Principielt bør antallet af udgravningsfelter pr. landsby stå i relation til bytomtens størrelse og felternes placering bør fordeles efter et fastlagt system. Disse metodiske krav har det dog været nødvendigt at slække noget på i forbindelse med undersøgelserne i de fynske

landsbyer. På trods af udtynding i antallet af gårde i landsbyerne i tiden fra udskiftningstiden og op efter ligger landsbyerne i dag ikke hen som åbne bebyggelser. I stedet for gårdene er der kommet parcelhuse og sammen med dem mange prydhaver. Ved afsætning af udgravningsfelter i en landsby er det derfor nødvendigt at tage hensyn til bygninger og til græsplæner, prydhaver etc. På trods af disse ulemper kan en nogenlunde jævn og dækkende fordeling af udgravningsfelter dog nok foretages, se eksempel fig. 1, hvor udgravningsfelterne i landsbyen Holev, Marslev sogn, er indtegnet på udskiftningskortet.

Inden for tidsrummet november 1975 til april 1977 er der foretaget undersøgelser i ialt 11 fynske landsbyer, alle eksisterende. De omfatter sognebyerne Rønninge, Flemløse (begge beliggende uden for projektets mikroområde) (1), Marslev, Åsum og Kølstrup, samt i landsbyerne Rågelund, Holev, Radstrup, Kertinge, Ladby og Hundslev. For de to sidste gælder, at

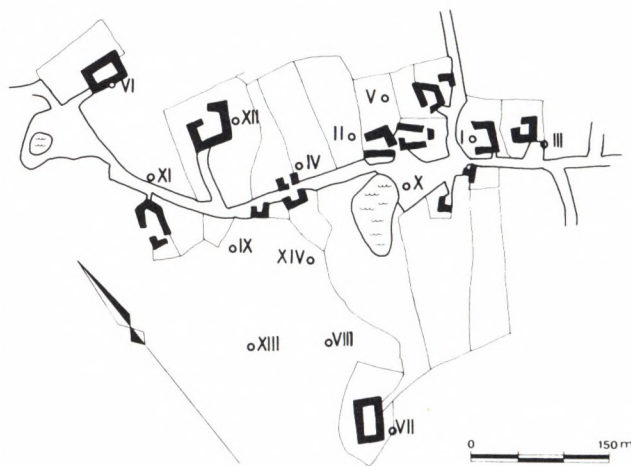

Fig. 1: Holev, Marslev sogn. Udskiftningskort fra 1799 med udgravningsfelter indtegnet.

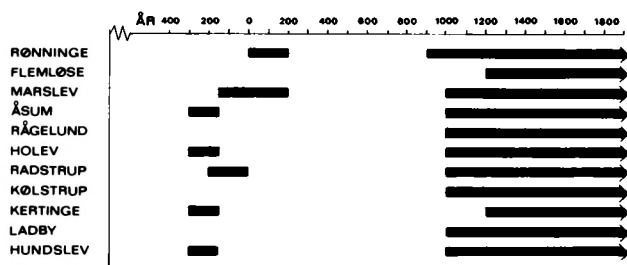

Fig. 3: Skema over stedskontinuitet i undersøgte landsbyer.

udgravningerne endnu ikke er afsluttede. På figur 3 ses hvilken tilsyneladende stedskontinuitet for bebyggelse, der er påvist de enkelte steder.

De rammedateringer, der kan udledes af disse foreløbige resultater, svarer langt fra til, hvad der skulle forventes med stedsnavneforskningens resultater i baghovedet. I ingen af tilfældene er der påvist kontinuitet tilbage til tidsrummet 400-800 Kr.f., og det på trods af, at 7 af byerne tilhører det ældste navnelag.

I stedet synes der at vise sig et mønster med kontinuitet tilbage til omkring slutningen af vikingetid – begyndelsen af middelalderen. Nævnes skal det, at fundmaterialet, som daterer en række af byerne tilbage til omkring år 1000 består af østersøkeramik. Da der stadig hersker en del usikkerhed omkring denne keramik's nøjagtige datering, bør resultaterne nok snarere læses som f.eks. 1000 ± 100 år. For Rønninges vedkommende består de ældste fund (bortset fra ældre romertid) af dels østersøkeramik og dels vikingetidskuglepote med indadbøjet rand.

Som det fremgår af figuren er der i flere af byerne fremkommet fund fra den ældre jernalder. Disse fund må dog anses for uden sammenhæng med den senere tids bebyggelse. En kontinuitet helt tilbage til ældre jernalder må indtil nu udelukkes, idet der i alle 11

landsbyer ikke er fundet antydning af udaterbare lag eller udaterbart materiale, som skulle kunne udfylde tidsspandet fra omkring 200 til omkring 1000 e. Kr. f.

To af byerne, Flemløse og Kertinge, har ikke givet materiale, som tyder på kontinuitet tilbage til længere end omkring 1200. Nævnes skal det dog, at der i Flemløse fremkom et skår, der kan være østersøkeramik, men entydigt er det ikke. Skåret er sendt til thermoluminescence-datering og forhåbentlig vil denne dateringsmetode kunne afgøre, om der også i Flemløse skal være antydninger af en mulig kontinuitet længere tilbage end til omkring 1200. For Kertinges vedkommende er der måske tale om en flytning af landsbyen. Nord for det nuværende Kertinge – iøvrigt mere centralt placeret i byens marker – findes et område som på udskiftningskortet benævnes tofteagre. Måske betegner det en tidligere placering for byen.

Fig. 4: Fragment af østersøkar med bundmærker. Fundet ved udgravningerne i Hølev.

5. Konklusion: tilsyneladende brud i bebyggelsen mellem oldtid og middelalder

Hvis man skal uddrage en konklusion af de hidtil indvundne resultater omkring spørgsmålet om de eksisterende landsbyers alder, må man nok regne med et brud i bebyggelsesudviklingen i tiden slutningen af vikingetiden og begyndelsen af middelalderen, i årstal omkring 1000-1200. Om denne iagttagelse vil holde stik, og om der er tale om en regional eller mere landsdækkende udvikling, vil først kommende undersøgelser kunne besvare. Hvad det sidste punkt angår tyder arkæologiske undersøgelser i de sjællandske landsbyer Hejninge, Pebringe, Store Valby og Borup Ris på, at også på Sjælland finder der et skifte sted omkring år 1000. (Steensberg 1952 & samme 1953; Steensberg & Østergård Christensen 1974). For Jyllands vedkommende kan man måske tage ophøret af den række vikingetidslandsbyer og -bebyggelser, der i de senere år er dukket op, i tiden 11.-12. årh. som udtryk for et lignende brud i bebyggelsen (Becker 1976; Hvass 1976; Nielsen 1976). Iøvrigt skal gøres opmærksom på, at allerede C. J. Becker har påpeget muligheden for et mere generelt skifte i bebyggelsen i tiden omkring 10.-11. årh (Becker 1976, 80 og 83).

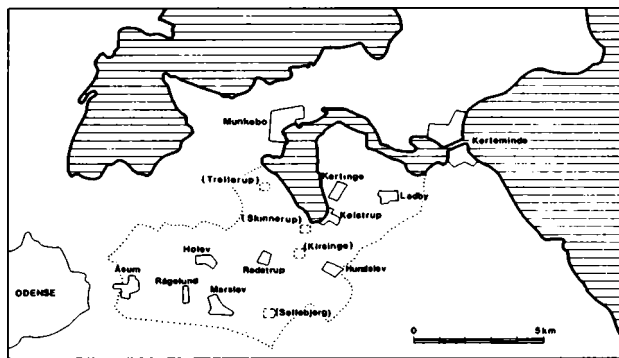
Viser det sig, at dette brud er reelt, rejser der sig straks en mængde nye spørgsmål. Dækker bruddet over en ændring i bebyggelsesform, f.eks. fra enkeltgård til landsby, i landsbystruktur (omstrukturering), i erhverv (f.eks. fra primært kvægavl til primært agerbrug), i dyrkningssystem, eller er der måske endog tale om brud i bebyggelseskontinuiteten i området? Disse og lignende spørgsmål er uhyre væsentlige at få besvaret. Før dette er gjort kan årsagsforklaringer af det tilsyneladende brud kun opstilles på et meget hypotetisk grundlag.

6. Fortsatte undersøgelser i projekt »Landsbyens opståen og udvikling«

Efter det fastlagte arbejdsprogram for projekt »landsbyens opståen og udvikling« står følgende undersøgelser, som har relation til spørgsmålet om middelalderlandsbyens opståen, tilbage.

a) Inden for projektets mikroområde, se fig. 2, er det hensigten at foretage dateringsgravninger efter omtalt mønster i alle eksisterende og nedlagte landsbyer fra historisk tid. Tilbage af disse står de nedlagte landsbyer Skinnerup, Trellerup, Sellebjerg og Kirsinge. For

Fig. 2. Projektets mikroområde, bestående af dele af sognene Åsum, Marslev og Kølstrup.

sidstnævntes vedkommende er det tanken at foretage mere omfattende undersøgelser end blot små dateringsgravninger, derom nærmere nedenfor. Dateringsgravningerne forventes afsluttet i efteråret 1977.

b) Med henblik på at finde den forudgående bebyggelse, som tilsyneladende skal stamme fra germansk jernalder og vikingetid, foretages en totalrekognoscering af hele mikroområdet. Rekognosceringerne foregår dels som systematiske markvandring og dels som systematiske overflyvninger. Lidt under halvdelen af området er indtil nu markrekognosceret. Luftrekognosceringer over hele området har fundet sted i to somre. Formålet med at kortlægge den forudgående bebyggelse er dels at understøtte resultaterne fra dateringsgravningerne i landsbyerne og dels at kende denne bebyggelses udbredelse og landskabsmæssige placering. Begge dele er vigtige led i forbindelse med forsøget på at belyse middelalderlandsbyens opståen.

c) I lokaliserede bebyggelser, som tidsmæssigt ligger umiddelbart før middelalderlandsbyernes opståen, er det tanken – stadig inden for mikroområdet – at foretage mindre prøvegravninger. Formålet er her at bestemme anlæggets art, at skaffe materiale til datering og endelig at bidrage med antydninger om bebyggelsens erhverv. Desværre kan disse undersøgelser ikke gøres så omfattende i denne sammenhæng, at omfang og struktur kan klarlægges.

d) I den i 1650'erne nedlagte landsby Kirsinge er det hensigten at foretage større udgravninger. Undersøgelsen starter i september 1977. Målet er her at foretage så forholdsvis omfattende udgravninger at resultaterne kan virke som en mulig kontrol af de langt mindre dateringsgravninger i de øvrige eksisterende og nedlagte landsbyer. Samtidig er det håbet at kunne skaffe materiale til belysning af, hvorvidt landsbyen havde karakter af landsby fra anlæggestidspunktet,

at bestemme dens omfang, om muligt at fastslå hovedtræk i struktur og endelig at skaffe oplysninger om erhvervet.

Med disse undersøgelser håber vi – ud fra et fynsk materiale – at kunne yde bidrag til belysning af denne hovedproblemstilling i dansk bebyggelseshistorie. Endnu er materialet for svagt til egentlige konklusioner, men de hidtidige resultater tyder på et bebyggelseskift et sted i slutningen af vikingetid eller i begyndelsen af middelalderen.

7. Efterskrift

I tidsrummet september til november 1977 foretoges udgravninger i den nedlagte landsby Kirsinge. Der undersøgtes her ialt ca 1000 m² i form af søgegrøfter samt en mindre flade. Resultaterne med hensyn til stedskontinuiteten svarer fuldstændigt til tidligere opnåede. Der kunne således påvises en sandsynlig kontinuitet tilbage til omkring 1000-1100-tallet, og derefter et spring tilbage til yngre bronzealder. Nogen kontakt med den germanske jernalder nåedes dog, idet vi i en af søgegrøfterne fandt – inden for landsbytomten – en skeletgrav fra ældre germansk jernalder.

På grundlag af de hidtil fremkomne resultater af gravningerne i eksisterende og nedlagte landsbyer samt fra rekognosceringerne har vi opstillet en hypotese om 1) at der sker et bebyggelseskifte omkring år 1000 – eventuelt i forbindelse med en erhvervsændring og 2) at der inden for snævre naturligt afgrænsede områder er en bebyggelseskontinuitet fra den ældre jernalder og frem til middelalderlandsbyerne – i hvert fald inden for områder med landsbyer af ældste navnlag, men måske også inden for områder med vikingetidsnavne.

For at efterprøve denne hypotese foretages – samtidig med rekognosceringerne af hele mikroområdet – en

systematisk undersøgelse af den bakkeø, hvorpå Kirsinge-landsbyen ligger. Bakkeøen afgrænses naturligt af åer og lave engområder og udgør et areal på knap 2 km². Inden for dette område graves for hver 50 m et 4 m²-felt med det formål at konstatere bebyggelsesspor. Samtidig udtages prøver til fosfatanalyse og jordbundsanalyse og områdets terrænforhold opmåles.

Denne intensive metode er taget i anvendelse for at skaffe et tilstrækkeligt sikkert materiale til belysning af spørgsmålet om bebyggelseskontinuitet fra ældre jernalder til middelalder, og dels fordi det har vist sig vanskeligt at lokalisere yngre jernalderboplads ved almindelig markrekognoscering. Dette har været gældende ved en nylig undersøgt vikingetidsboplads på Sydfyn samt ved flere af de store jyske germanertids- og vikingetidsboplads. Inden for Kirsinge-området er indtil nu påvist en boplads fra førromersk jernalder og en boplads fra ældre romersk jernalder. Vi håber i løbet af 1978 også at finde bopladsfund fra tidsrummet 200-1000. Feltgravningen påbegyndtes i december 1977.

Note

1. Projektets mikroområde omfatter dele af sognene Åsum, Marslev og Kølstrup (se kortet figur 2). For nærmere redegørelse for makro-mikro-områderne se Christensen & Jeppesen 1976 (a+b).

Litteratur

- Becker, C. J.: Jernalder-landsbyen. Kuml 1973/74, s. 294-96.
samme: Bosættelsesformer i bronze- og jernalderen. Hvordan skaffer vi nyt materiale, i Bebyggelsesarkæologi, udg. H. Thrane, Odense 1976, s. 70-82.
samme: Det arkæologiske bopladsudvalg under Statens Hum. Forskningsråd. Nyt og Noter nr. 119, dec. 1976, s. 7-11.
Christensen, A. E.: Vikingetidens Danmark. Kbh. 1969.
Christensen, E. P. & T. G. Jeppesen: Landsbyens opståen og udvikling indtil de store matriklers tid. Udkast til et projekt. i Bebyggelsesarkæologi udg. H. Thrane. Odense 1976 (a), s. 106-116.
samme: Landsbyens opståen og udvikling. Nyt fra Odense Universitet, 17. juli 1976 (b).
Christensen, V. & J. Kousgård Sørensen: Stednavneforskning 1. Kbh. 1972.
Gissel, S.: Gammelt og nyt i Gammelbyforskningen. Det nordiske Ødegårdsprojekt. Arbejdsrapport I.o. 29, 4. juli 1977.
Hald, K.: De danske stednavne på -um. Kbh. 1942.
Samme: Vore stednavne. Kbh. 1965.
Hvass, S.: Udgravningerne i Vorbasse. Mark og Montre 1976 s. 38-52.
Kousgård Sørensen, J.: Odense Amts Bebyggelsesnavne. Kbh. 1969.
samme: Svendborg Amts Bebyggelsesnavne. Kbh. 1958.
Nielsen, L. Chr.: Omgård – en vestjysk landsby fra vikingetid. Harsyssel Årbog 1976, s. 38-54.
Nielsen, S.: En vikingetids landsby på Mors. MIV 1976 s. 52-61.
Skov, T.: Vikingebopladsen i Trabjerg. Holstebro Museums årsskrift 1972/73, s. 58-66.
Steensberg, A.: Boligskik på landet i Danmarks Middelalder. Nordisk Kultur XVII, 1953, s. 371-395.
samme: Bondehuse og Vandmøller. Kbh. 1952
Steensberg, A. & J. L. Østergård Christensen: Store Valby I-III. Kbh. 1974.